

LA CAPELLA DE SANTA CATERINA I L'OBRA PICTÒRICA DEL SEU SOSTRE

L'ermita de Santa Caterina.

En entrar a la capella de Santa Caterina sorprèn la decoració pictòrica de la nau central, del conjunt d'arcuacions que la separen de les laterals i del presbiteri.

El bell conjunt ple d'imatges i plafons decoratius amb abundor de florejats combinats amb garlandes, que emplen la blancor del sostre i de les parets amb un regust del segle divuitè, es troba avui enfosquit i enterbolit pel fum de milers de ciris que hi han cremat per la devoció dels fidels de la santa. Aquest embelliment no va ser fruit d'un caprici determinat, sinó que es va portar a terme quan es va dotar l'església d'un sostre fals de rajol i guix perquè administradors i pabordes van decidir aixecar una nova planta al damunt.

La construcció d'una nova planta

Des de l'inici de la construcció de la nova capella, l'any 1398, fins al final del segle XVII, no es van fer obres importants d'am-

pliació, només les que es van fer de l'habitatge dels ermitans. És entre els anys 1690 i 1700 quan els administradors i l'Ajuntament de Torroella de Montgrí acorden fer unes obres de considerable envergadura, les quals van canviar tota la primigènia estructura arquitectònica.

Aquestes obres estarien motivades per la gran aflluència de devots, per les visites periòdiques de romeus i per les confraries de fidels dels diferents sants venerats en la capella, a part dels confreres de santa Caterina.

Molts anys enrere, la vila de Torroella havia fet un vot a santa Caterina. El motiu l'ignorem: possiblement una epidèmia pestilent, un atac de francesos... obligaria a recórrer als auxilis divins, i quina advocada millor que la santa de la capella de la vall? El cas és que ja en el segle XVI, el tercer diumenge de Pasqua Florida, els clergues, l'Ajuntament, els administradors i tota la vila anaven en processó a buscar la imatge de la santa i amb ella i altres imatges de sants recorrien els carrers de la vila, amb música; després d'un acte pietós a l'església parroquial, es retornava la imatge a la capella.

El dia 12 de maig de 1653, el papa Innocenci X concedeix a la capella una butlla per set anys. El 24 d'abril de 1659, Alexandre VII confirma la confraria a instàncies dels administradors de la capella, Francesc Metge, notari; Francesc Quintana, mercader, i Andreu Sàbat, notari.

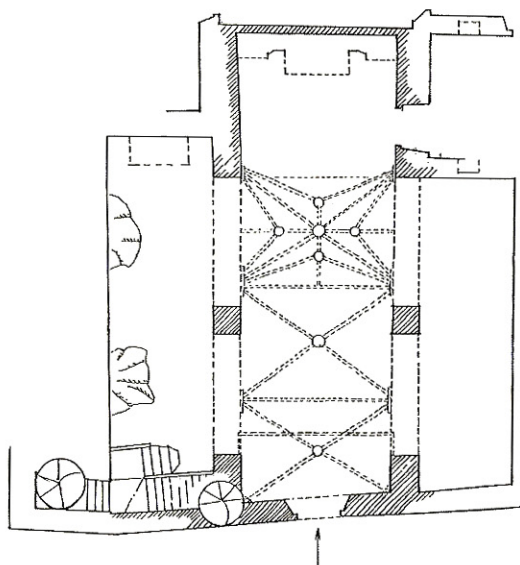
Anys després es va fundar la confraria dels Sants Metges i la de Sant Baldiri, ja que a la capella hi havia uns altars amb retaules dedicats a aquests sants.

L'aflluència als actes pietosos celebrats a l'ermita era important - no només en nombre de persones assistents, sinó també pels seus càrrecs i estament social. Això queda reflectit en les despeses dels actes, on s'anotaven els costos de dinades i recepcions fetes a les dependències de l'ermità i a la petita cuina, estances que, per altra banda, no estaven acondicionades per rebre totes aquelles persones.

Durant el segle XVII, Torroella va experimentar algunes temporades de tranquil·la i benestant prosperitat. Només volem recor-

dar la sentència d'Andreu Sàbat, que deia: “... de no ser tant rica, fora mes ben governada...”.

Es va determinar aixecar una nova planta sobre tota l'obra antiga, derruint les teulades i la volta apuntada de la capella. Es va optar per cobrir-la amb un sostre planer de cairats que sostenien les voltes de la nau amb un paviment empostissat, encadellat, que compon el sòl de la sala gran.

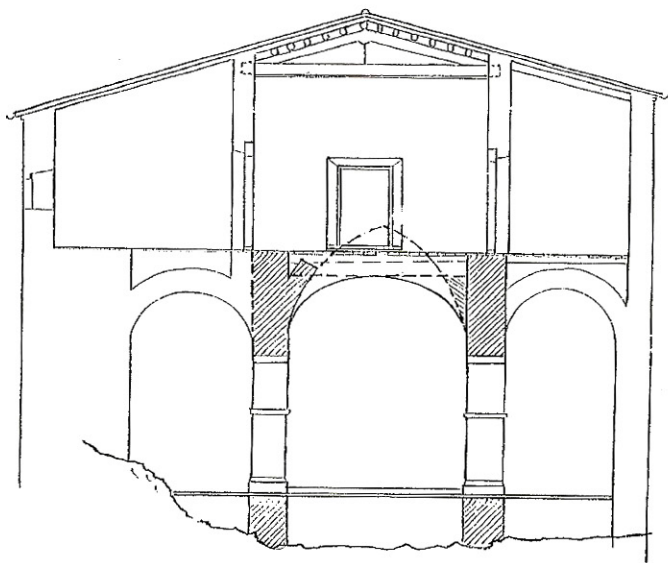

Transformació del sostre de la capella amb l'obra nova de la planta superior i de la sala gran.

Aquell nou sostre de l'església, fet de rústecs cairats i empostissat, que va suplir el noble arc gòtic de pedra, era un conjunt deplorable, inadequat per al nou retaule barroc recentment instal·lat a l'altar major. La solució va ser dotar la nau central d'una volta de canó a tota la seva llargària. El presbiteri va quedar tal com avui es pot contemplar. A la nau, en canvi, s'hi van afegir unes arcuacions, amb un regust anglès Tudor, amb claus de volta i tot un teginat de guix, d'execució encertada, que enriqueix la nau restaurada. La blancor del guix desmereixia els daurats de la profusió dels retaules de les naus laterals i de l'altar major. Això va determinar que es pintés i es decorés el sostre amb uns frescos amb imatges afins al conjunt del mobiliari de la capella.

El cost d'aquelles obres queda documentat en els comptes del clavari d'aquells anys i ens dona a conèixer un procés de gran envergadura que es va completar amb la construcció del nou retaule que encara avui perdura.

Disposició del teginat de la
volta de canó i del nou
campanar.

L'obra nova, com comentarem més endavant, va iniciar-se entre els anys 1698 i 1702. Va fer-se el sostre de la capella i la coberta de l'edifici. En canvi, l'enguixat i la pintura de la capella es va fer entre els anys 1723 i 1725, quan també s'estava fent el daurat i s'estava pintant el retaule major, inacabat en la seva policromia.

L'autor de l'obra pictòrica de la nau va ser Fernando de Segòvia, pintor probablement de Figueres, o amb taller en aquesta població. Pels comptes i les factures, es dedueix que el seu treball es va iniciar i es va acabar dins de l'any 1726.

Fernando de Segòvia va portar un ajudant i mestre pintor de nom Joan Tàpies, probablement oriünd de la capital de l'Alt Empordà. Es proveïen de materials d'aquella població. Es conserva una curiosa factura que mostra les terres i els materials emprats en els treballs. Cobraven els jornals de mà dels administradors de la capella, i per separat; això ens fa suposar que no existia un preu fet o contractat per fer l'obra. Així mateix, els pabordes els "feien la vida".

Resum arquitectònic

És sabut que entre els anys 1395 i 1405 s'havia aixecat una nova capella damunt del vell santuari o cel·la de la vall Petita.

El transport de calç, sorra i guix es feia en un principi a mà. Es llogaven homes i dones per portar les samals. Més tard, aquest treball es va fer a bast amb burros. (Dibuix de Francesc Soler).

Anys més tard, es va engrandir la construcció i es va ampliar l'església amb dues naus laterals.

La devoció a santa Caterina i l'afluència de devots va anar creixent durant tot el segle XVII, com ens diu Sàbat en la seva història de la capella. Les dàdives eren abundoses i les rendes anaven creixent. Prop de 60 vinyes i olivars pagaven delme a l'església de Girona i el redelmes repercutien a la capella. Al final d'aquell segle, els administradors i l'Ajuntament estudien portar a terme una més completa ampliació arquitectònica.

El vell retaule major estava molt deteriorat. L'any 1699, l'escultor i tallista figuerenc Joan Torres, autor de diferents altars i retaules (el seu taller estaria acabant el de Cadaqués i el de sant Iu a la catedral de Girona), ve a Torroella per estudiar l'arranjament o la restauració del vell retaule. Això no era possible i es va determinar fer-ne un de nou, per la qual cosa es va signar davant de notari el compromís corresponent.

Aquests compromisos anaven acompanyats d'un plec de condicions on s'especificava tota la composició del retaule: els plafons, les imatges i les talles, la vida i passatges dels sants representats. Malauradament, aquest document no s'ha conservat i només queda el que fa referència al pagament i el termini del treball.

L'any 1702, el mestre de cases gironí Soriano (no existia encara títol d'arquitecte) cobrava 11 lliures barceloneses per fer el traçat de les reformes, incloses les dietes per venir des de Girona. Aquell mateix any, Jaume Mir, mestre de cases de Torroella, ja havia començat les obres i percebia 100 lliures, "a bon compte".

Va ser un treball colossal, que va canviar tota l'estructura de l'ermita, la qual, al llarg del segle XVIII, s'aniria ampliant i consolidant, quan, és de suposar, l'economia dels administradors i els períodes de pau i tranquil·litat ho van possibilitar.

L'any 1725 es va acabar la que avui és la sala gran de la planta alta, feta després d'enderrocar els teulats anteriors, la volta apuntada (de punta d'ametlla) i l'arc toral de la capella, per fer-

hi un sostre de cairats i una nova volta de rajols. També es van acabar la nova cuina i el menjador dels administradors.

El daurat i el pintat del retaule construït per Torres l'any 1702 va ser acabat també l'any 1725. Aquest mateix any també es va començar l'enguixat i el teginat de la nova volta. Amb totes aquestes obres acabades, es notava el contrast entre la blancor del guix i la profusió de retaules i daurats dels altars i de les seves imatges. Tot això va provocar que es decidís portar a terme la decoració de tot el conjunt.

Els comptes i les factures de les despeses de tot aquest segle XVIII són una mostra clara de les renovacions i ampliacions arquitectòniques que periòdicament s'anaven fent a la vella ermita. Les anotacions que feia l'escrivent en els llibres són comparables a fulls de calendaris que van desgranant les efemèrides dia a dia, setmana a setmana, mes a mes. En aquestes ordres de pagament descobrim que s'enderroca la volta vella, s'anivella el pis de la capella, s'aixeca l'escala del cor, es tapa el vell campanar de cadireta i s'aixeca el nou... També s'anota el cost de la portada de rajoles valencianes per al recobriment dels quatre vessants de l'ermita.

Amb aquestes rajoles, probablement també van arribar les del plafó policrom amb la imatge de la santa que hi ha a la sala gran.

Es dona a conèixer el transport de la fusta, que es feia per mar fins a l'Estartit; del ferro, que es comprava a Sant Llorenç de Cerdans -França; dels claus forjats, que provenien de Massanet de Cabrenys..., materials que eren transportats fins a l'ermita per bèsties de càrrega.

Es construeix la nova pallissa, l'eixida i l'emparrat, l'escala de fora que baixa fins a la sagristia... Coneixem el personal que hi intervé: paletes de Torroella i d'altres poblacions, fusters, ferrers... Bernat Marquès, rellotger especialista en rellotges de sol, pinta el del campanar i el de la façana de la capella.

Per a una obra tan important, va caldre restaurar i renovar el vell camí que, pel coll de Santa Caterina, davalla a la vall. El 19 de febrer de 1714 van treballar-hi una companyia de soldats; el document diu "...suïssos..." del regiment Baubosi¹, juntament

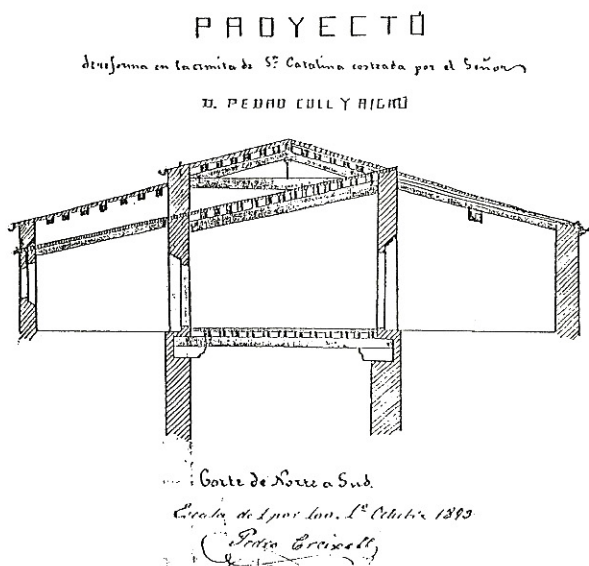
amb els picapedrers i dinamiters de la vila. Els jornals invertits des del mes de febrer fins al 6 de juny, a més de la pólvora i les eines, van costar 225 lliures, 11 sous i 4 diners. En el document se'ns diu que es van aixecar parets i es va anivellar el camí. És probable que s'arrangés també el curs del material de la font dels Apòstols amb el mur i el terraplè de contenció de les terres de l'olivar veí al camí de la vall.

Un altre aspecte d'interès és el transport del guix, de la calç, i, fins i tot, de l'aigua per amarrar-la.

El transport dels materials des de Torroella es feia amb bestiar de bast. Els que provenien del Barcarès (embarcador del Ter Vell, prop de la Galera) arribaven en carro envelopat, tamborells. L'aigua, del molí de Bellcaire, era portada en carros de bocois.

És també curiós el transport de la sorra en burros de bast, amb una semal a cada costat. La calç provenia del forn d'Ullà, situat en el camí de la Creu (camí Vell de Bellcaire, al costat de la vella pedrera), i es portava pel camí de la vall Gran. Sembla que més endavant es va fer un forn de calç a la mateixa vall.

Clou el munt de notícies l'acabament definitiu de tota l'estructura arquitectònica de l'ermita tal com la contemplem avui, per mà del mestre d'obres torroellenc Pere Creixell (que ja tenia estudis d'arquitectura). L'any 1893, ell mateix signa uns plànols que mostren la consolidació de totes les teulades, l'acabament del campanar, del ràfec i dels altres elements de la façana, probablement amb el conjunt de canals i filtres per a la recollida de l'aigua de pluja fins a la cisterna. Aquesta obra va ser costejada pel patrici torroellenc Pere Coll i Rigau aquell any.

Esquema de la reforma de les teulades de l'ermita.

L'obra pictòrica

La nau central. S'ha de destacar que és un conjunt harmoniós amb una perfecta, encara que extremada, distribució floral en totes les arcades de la nau. Completen l'obra quatre plafons laterals amb les imatges de sant Magí, sant Segimon, sant Pau -l'ermità- i sant Antoni -l'abat.

En les arcuacions del sostre, també dins de plafons, hi ha les figures de santa Eulàlia -de Barcelona i Mèrida-, santa Elena, la verge Maria i una altra que pel seu estat no és possible de determinar.

El presbiteri. El conjunt pictòric que hi ha és característic del moment en què va ser pintat, al principi del segle XVIII. Els artistes van saber imprimir en aquestes imatges el seu profund coneixement del retrat; tot i que el treball d'aquest fresc no és d'una gran qualitat cromàtica, no desmereix dins del conjunt de

l'obra pictòrica de l'ermita. Probablement, els cabals dels administradors no arribaven per a una obra artística de gran envergadura.

Destaca en el centre de la volta la coronació de la Verge Maria. Crist ressuscitat, amb la creu en un costat i el Pare-Déu a l'altre, sostenen la corona damunt del cap de Maria. Tot el conjunt està envoltat per una aurèola circular, expansiva, en el centre de la qual hi ha l'Esperit Sant en forma d'ocell.

Per damunt dels quadres i respatllers laterals del presbiteri, a l'arrencada de volta, un munt de personatges, repartits a cada costat, formen una cort celestial: bisbes, sants -en primer terme santa Caterina- i una munió de caps de serafins alats omplen l'espai del sostre a manera de cel.

De segur que va ser difícil per a l'artista pintar les cares de tants personatges amb trets diferenciats. Si els examinem, hi apreciem una similitud considerable, però amb caràcter diferenciats cadascun d'ells, la qual cosa posa de manifest un treball de gran talent pictòric i un coneixement de la proporció adequada per ser contemplats des del pla inferior del sòl del presbiteri.

Josep Vert i Planas

APÈNDIX I. Comptes del clavari

La primera notícia que apareix sobre el pintat de la volta de l'altar major i dels sostres de la nau central de la capella fa referència a la compra de pintura a la botiga de Jacint Anglada de Figueres, el 22 de febrer de 1726. Aquesta compra va ser pagada el 16 de juliol per l'administrador "receptor de la capella" Narcís Planas, prevere.

El pintor de Figueres mestre Fernando de Segòvia va treballar-hi cinc mesos, del 8 de març al 7 d'agost, i va percebre 126 lliures barcelonenes, a 25 lliures i 4 sous al mes.

L'ajudant, Joan Tàpies, probablement també de Figueres, va treballar 103 dies, del 26 de març al 7 d'agost, i va cobrar 20 lliures i 12 sous. Ajudava a pintar i a moldre el color.

L'administració de la capella els "feia la vida". El 12 de maig es troba un compte per al menjar dels pintors (greix, sardines, carn, cansalada...), pagat a Josep Busquets i Pujol.

La despesa del mes d'agost per al menjar pujava a 80 lliures, 4 sous i 10 diners. Consistia en:

13 lliures de bacallà	3 ll. i 4 s.
6 lliures d'arròs	3 ll., 4 s. i 8 d.
8 terços de cansalada	1 ll., 3 s. i 1 d.
carn, peix, oli, sal, espècies neu i altres coses	35 ll., 9 s. i 1 d.
28 mallals de vi (7 bótes)	16 ll. i 16 s.
135 pans (3 s. cadascun)	20 ll.

La Maria Marsella cobrava 12 lliures per aparellar² el menjar dels pintors durant mig mes.

El mestre Segòvia rep el 8 d'agost 126 lliures pels 5 mesos treballats; el 23 de desembre, 77 lliures i 2 sous a compte de la feina i el 29, 10 lliures i 10 sous per endarreriments.

Tàpies percep 200 lliures i 12 rals per 103 dies treballats.

De tots els rebuts trobats, se'n desprèn el cost següent:

Pintors	234 ll. i 4 s.
Menjar i cuinera	92 ll. i 4 s.
Pintures	23 ll. i 19 s.
Total	350 ll. i 7 s.

Tot i que considerem que aquests comptes no deuen ser complets, sí que poden donar una idea del cost d'aquestes obres.

APÈNDIX II. Una factura de pintures

El 16 de juliol de 1726, el receptor de la capella, Narcís Planas, prevere, abona a Jacint Anglada la factura per les "...drogas y colors que van comprar..." per pintar la capella.

"COMPTA, del que jo, Narcis Planas tinch comprat a la Botiga del Sr. Jasinto Anglada de Figueres, per pintar la Capella de Sta. Caterina.

Po. A 22 febrer 1726	12 Ll/Blanquet	1 Ll/ 16 s/
dit dia, 1 Ll/ Ocra		4 s/
2 Ll/ Terra Sombra		12 s/
3 Onz Esct... y Grum		9 s/
1 Ll/ Esmaltins		16 s/
4 Ll/ Sendras Blauas	1 Ll/	12 s/
8 Onz Carmí Comú	1 Ll/	4 s/
1 Ll/ Indi	2 Ll/	8 s/
6 Onz Verdet		7 s/
2 Ll/ Oxi primera	1 Ll/	4 s/
6 Onz Etzer col (?)	1 Ll/	4 s/

a 13 Abril.- 6 Onz Carmí, 1 Ll/ esmalins i Ll/
Oxi primera, val junt 2 Ll/ 6 s/

a 24 Maig.- 2 Ll/ 4 Onz Blanquet 7 s/

a 5 Juny.- 8 Onz Bermelló 2 Ll/ 2 s/
6 Onz Oxi primera 6 s/

a 14 dit.- 2 Ll/ Ayguacuit 6 s/
Dit dia.- 7 Ll/ Blanquet 1 Ll/ 1 s/
8 Onz Carmí 1 Ll/ 4 s/
1 Ll/ 6 Onz Verdet a 14 s/ 1 Ll/ 1 s/
1 Ll/ Varmelló 3 Ll/ 10 s/

23 Ll/ 19 s/

Notes

¹ En aquells anys -recordem que estem al final de la guerra de Successió- sovintejaven a la vila les tropes castellanes.

² Preparar.